

Suomen tiedekustantajien liitto

Avoin tiede: Tutkimusmenetelmien ja infrastruktuurien avoimen saatavuuden osalinjaus

Kommentointipyyntö 12.4.2022

Lausunto jätetty 24.5.2022 kello 11.28

<https://avointiede.fi/fi/ajankohtaista/tutkimusmenetelmien-avoimuuden-osalinjausluonnos-kommentoitavana>

1. Kommentoi linjauksen tavoitetta 1.

Suomen tiedekustantajien liitto pitää tieteenalojen, tutkimushankkeiden ja tutkijoiden moninaisuuden tunnistamista ja tunnustamista kriittisenä vastuullisen arvioinnin tekijänä. Suosituksissa ja linjauksissa tulisikin yleisesti huomioida tieteen vapaus ja tutkijan yksilölliset tarpeet ja näkemykset sen sijaan, että yhden mallin ja toimintatavan katsotaan sopivan kaikille.

2. Kommentoi linjauksen tavoitetta 2.

Suomen tiedekustantajien liitto toivoo, että ”koulutus ja tuki” toteutuvat kriittisesti ja tutkijoiden työhyvinvointia edistävällä ja lujittavalla tavalla. Työhyvinvoinnin näkökulmasta kokonaisuus antaa raskaan ja byrokraattisen vaikutelman.

3. Kommentoi linjauksen tavoitetta 3.

Suomen tiedekustantajien liitto huomauttaa, että linjattu sopiminen osallisten kesken, dokumenttiin sisällytetty yksipuolinen määritelmä avoimuudesta ja järeä lisenssisuositus vaikuttavat keskenään ristiriitaisilta tavoitteilta – ainakin, mikäli sopimisen osapuolet ovat tasaveroisia ja voivat vapaasti hyväksyä ja hylätä ehdotettuja vaihtoehtoja.

Suomen tiedekustantajien liitto katsoo, että kunkin oikeudenhaltijan tulee saada päättää itselleen sopivimmista ratkaisuista.

4. Kommentoi linjauksen johdantoa.

Suomen tiedekustantajien liitto huomauttaa johdannon sisäisestä ristiriitaisuudesta.

Esimerkiksi sivu 2 ja riskien ja uhkien arviointi sivuilla 4–5: Yhtäältä sanotaan (kuten nähdäksemme pitääkin), että tutkimusaineistojen ja -menetelmien avoimuuteen liittyy merkittäviä tutkimuseettisiä ja lainsäädännöllisiä kysymyksiä. Käsityksemme mukaan tutkijoiden huoli on perusteltu. Toisaalta linjataan määräyksenä, että ”julkisilla varoilla tuotettujen tutkimusaineistojen ja -menetelmien tulee olla kaikkien avoimesti hyödynnettävissä”, aivan kuin aiemmin mainitut tutkimuseettiset rajoitteet ja avointen, maksuttomien kuvailutietojen riittävyys eivät niitä koskisikaan.

Lisäksi, sivulla 2: Suhtaudutaanko tieteelliseen kustannus- ja julkaisutoimintaan nyt infrastruktuurina? Suomen tiedekustantajien liitto kannattaa ajatusta lämpimästi mutta huomauttaa, että tätä tärkeää linjausta vasta odotetaan.

Suurin osa kotimaisista tiedekustantajista on voittoa tavoittelemattomia toimijoita, mutta näin universaali muotoilu tuskin sopii kuvaamaan koko kenttää.

Mikäli dokumentti haluaa linjata avoimuuden tarkoittamaan käyttäjälle maksutonta ja välitöntä avoimuutta, tämä olisi hyvä sanoa selvästi ääneen. Avoimuuden perimmäinen tavoite voi toteutua (ja toteutuu jo nyt) monin tavoin.

Dokumentin perustana olevat ”kansalliset ja kansainväliset linjaukset” tulisi esittää selvästi ja eritellä alaviitteessä.

Sivu 3:

Dokumentti sisältää useita liioiteltuja tai jopa virheellisiä väittämiä. Niitä tulisi tarkentaa dokumentin ja sen laatijoiden uskottavuuden vahvistamiseksi ja virheellisten viestien välttämiseksi. Esimerkiksi:

Kaikki rahoittajat eivät edellytä julkaisujen avoimuutta, minkä lisäksi monilla tieteenaloilla tutkimukset syntyvät varsin sekalaisen rahoituksen turvin. Osa rahoittajista antaa rahoitettavan itse valita julkaisukanavansa, osa tulkitsee avoimuuden laajemmin kuin käyttäjälle maksutonta välitöntä avoimuutta tarkoittavaksi. Mikäli linjataan kotimaisten Suomen Akatemian kaltaisten julkisten rahoittajien käytäntöjä, tämä tulisi tehdä selväksi tekstin muotoilussa.

Lisäksi olisi eduksi pohtia, voiko yhden rahoittajan vaatimuksia ulottaa koskemaan koko tutkimus- ja julkaisuhanketta, jos sen rahoitus tulee useista lähteistä. Suomen tiedekustantajien liitto kantaa huolta tutkijoiden julkaisukanavavalintojen vääristymisestä niin, etteivät käsikirjoitukset ja julkaisukanavat enää kohtaa sisällöntuotannon kannalta tarkoituksenmukaisimmalla tavalla, vaan valintaa ohjaavat muut linjaukset. Lisäksi huolta herättää yhä uusien linjausten ja seurantavelvoitteiden vaikutus tekijöiden työhyvinvointiin ja heidän julkaisutoimintansa vireyteen ja laatuun. Maininta tutkimusalojen moninaisuuden huomioon ottamisesta onkin paikallaan ja sitä olisi eduksi entisestään korostaa (sivu 6).

Suomen tiedekustantajien liitto huomauttaa myös, että ”tiedekustantajat” eivät ole globaali monoliitti eivätkä yleistyksen sivuilla 2–3 kuvaa suomalaisia tiedekustantajia, jotka harvemmin (jos koskaan) kyselevät aineistojen julkaisemisen perään. Kansainväliset tieteen kustantajat harvemmin nekään ”vaativat” kirjoittajilta tutkimusaineistojen ja -menetelmien avointa saatavuutta tai niiden viemistä repositorioihin. Tämä on mahdollista mutta ei julkaisemisen edellytys, eivätkä kansainväliset kustantajatkaan ole yhdenmukainen kokonaisuus. Tekstissä tulisikin selventää, ketä tarkoitetaan (lähteissä esiin nousevan Wileyn lisäksi) – ja välttää karkeita yleistyksiä.

Suomen tiedekustantajien liitto huomauttaa lisäksi, että kotimaisilla tiedekustantajilla ei välttämättä ole tarjota arkistopaikkaa aineistoille tai resursseja niiden hallinnointiin. Myös perusteet repositoriovaatimuksille puuttuvat. Yleisesti olisi pohdittava, kuinka data-arkistoista saataisiin kuratoituja niin, etteivät ne jäisi vain aineistojen sekalaisiksi ”kaatopaikoiksi”. Euroopan unionin palvelut ovat raskasta sarjaa, jotka eivät ulotu pieniin toimijoihin. Tämä koskee myös Suomessa Tieteen tietotekniikan keskus CSC:n palveluita, joita on vaikea käyttää ilman korkeakouluaffiliaatiota.

5. Kommentoi linjauksen sanastoa.

Sivut 16–17:

Suomen tiedekustantajien liitto pitää sekä erikoisena että avoimuuden kannalta huolestuttavana, että järeä lisenssisuositus sijoitetaan dokumentin sanastoon (liitteeseen). Sanaston tehtävänä lienee selvittää käytettyjä käsitteitä, ei esittää suosituksia tai normeja. Sanasto menee nyt huomattavasti pidemmälle kuin mitä sille annetaan tehtäväksi (sivulla 6).

Suosittelun täysin rajoittamaton kaupallinen käyttö ilman luvan kysymistä voi olla hyvin ongelmallista sekä tutkimuksen kohteille että tutkimuksen tekijälle. Suositus avaa oven hyväksikäytölle, saalistajille ja vääristelylle. Lupaa pitäisi kysyä, jolloin oikeudenhaltija voi seurata tuottamansa materiaalin käyttöyhteyttä ja asianmukaisuutta (ja puuttua mahdollisiin väärinkäytöksiin). Avoimen tieteen tulisi olla eettistä ja hyvän tavan mukaista sekä punnita ratkaisujen vaikutuksia kaikkiin niiden osapuoliin.

Huomattakoon myös, että CC-lisenssit eivät ole maailmanlaajuinen standardi, toisin kuin dokumentissa liioitellen väitetään.

Sanaston loppupuolelta puuttuu tekstiä (esim. FOSS).

6. Kommentoi linjausta yleisesti.

Suomen tiedekustantajien liitto toivoo, että datan avoimuuteen liittyviä vaatimuksia tarkasteltaisiin yleisesti ja selvästi kontekstisensitiivisemmin.

Liitto toivoo myös, että ”suomalaisen tutkimusyhteisön” nimissä tehtävien linjausten ohjausryhmät koottaisiin tasapainoisen edustavasti. Näin myös julkaisujen oikeudenhaltijoiden (tekijöiden ja kustantajien) eri näkemykset tulisivat paremmin kuulluiksi.

Suomen tiedekustantajien liitto edustaa yli 140 suomalaista tieteen kustantajaa ja julkaisijaa.

<https://tiedekustantajat.fi/>